

EKONOMSKA KRIZA – POKRETAČ TRANSFORMACIJE PROFESIJE SOCIJALNOG RADA?

SAŽETAK

Ekonomska kriza u svijetu, pa i Hrvatskoj, primarno je uzrokovala značajne potrebe u ekonomskom standardu življenja. Međutim, o toj se krizi ne govori samo kao ekonomskoj, već sve češće kao socijalnoj koja je učinila vidljivim dekonstrukciju kolektivnih entiteta, prebacivanje odgovornosti na pojedinca u svijetu gdje su resursi sve ekskluzivnije dostupni samo nekim dijelovima društva. U socijalnom radu ekonomska kriza bila je motiv za otvaranje pitanja o tome je li socijalni rad kao profesija sam doživio vlastitu krizu prihvaćajući principe neoliberalne ekonomije kroz procese marketizacije, konzumerizma i menadžerijalizma. U radu će se prikazati tri razine mogućih implikacija krize na socijalni rad: od pojave socijalnih problema, utjecaja na način organizacije prakse, kao i na poticaje za budući razvoj profesije.

Pregledni članak
Primljeno: Siječanj, 2013.
Prihvaćeno: Ožujak, 2013.
UDK 364.62:338.124.4

Ana Miljenović¹
Sveučilište u Zagrebu
Pravni fakultet
Studijski centar socijalnog
rada

Ključne riječi:
ekonomska kriza,
neoliberalizam, kriza
socijalnog rada, kritički
socijalni rad.

---

¹ Ana Miljenović, socijalna radnica, e-mail: miljenovic.ana@gmail.com

EKONOMSKA KRIZA – POKRETAČ TRANSFORMACIJE PROFESIJE SOCIJALNOG RADA?

Aktualna ekonomska kriza koja je započela 2008. godine (a svoje korijene vuče i ranije) smatra se najvećom globalnom gospodarskom krizom nakon Drugog svjetskog rata koja je u svojoj pojavi iskazala manjkavosti i unutarnje teškoće u održivosti slobodnog kapitalističkog sustava produbljujući nejednakosti u društvu (Jurčić, 2010.). Pojava krize potvrdila je ideju Alfreda Pagea (1977., prema Aigner i Simons, 1977.) da je veza socijalnog rada i ekonomije dublja nego što se može isprva učiniti. Njegova je tvrdnja išla i dalje navodeći kako se profesija socijalnog rada može ojačati ukoliko ojača i veze s ekonomijom. Prepoznajemo dva načina ili dimenzije na kojima se te veze mogu jačati. U jednom smislu, razumijevanje dubinskih i višeslojnih implikacija vladajućih ekonomskih pristupa obogaćuje ukupnu spoznaju o društvenim sustavima i procesima u njima, i što dublje kao socijalni radnici razumijemo te procese, to imamo bolju priliku činiti značajne zahvate u taj isti društveni svijet. U drugom smislu, veza s ekonomijom može biti izgrađena na način da jedan sustav poprimi obilježja pristupa drugog sustava svijetu kojim se bavi, ili da se socijalni rad počinje ponašati kao ekonomski sustav i obrnuto. Za socijalni rad je veza s ekonomijom značajna u oba navedena smisla. Posebnu pozornost privlači druga povezanost s ekonomijom u kojoj socijalni rad poprima sve više obilježja ekonomskog *habitusa*. To izaziva pitanje među različitim autorima socijalnog rada je li pojava krize oko socijalnog rada značila ujedno pojavu krize i samog socijalnog rada? Čini li profesija prilagodbu ili otpor prema dominantnom ekonomskom pristupu slobodnog tržišta, tj. čuva li ili mijenja svoj pristup i etičke vrijednosti prema izravnom radu s najranjivijim skupinama? Da bismo pokušali naći odgovore na ova pitanja, tekst ćemo razložiti na sljedeće dijelove: utjecaj ekonomske krize na dimenzije socijalnih problema kojima se profesija bavi, potom utjecaj vladajuće ekonomske ideologije na načine organiziranja prakse socijalnog rada i konačno implikacije odgovora profesije na ova pitanja na njen budući razvoj. Pritom, pokušat ćemo napraviti poveznicu između aktualne profesionalne međunarodne diskusije i socijalnog rada u hrvatskom kontekstu.

Značaj ekonomske krize na fenomene u fokusu socijalnog rada

Globalna ekonomska kriza započela je 2007. godine i to na tržištu nekretnina u Americi, kada se dogodio pad cijena nekretnina, nakon čega je uslijedila kriza u bankarskim sustavima (Jurčić, 2010.). Slobodno i neregulirano tržište financijskog kapitala brzo je prelilo nepovoljne posljedice u bankarski sustav diljem svijeta što se posebno nepovoljno odrazilo na zemlje čije se stanovništvo oslanjalo na kreditno

zaduženje, uključujući i Hrvatsku. Porast ekonomske nesigurnosti doveo je do pada potrošnje, a kasnije se odrazio na tržište rada (Jurčić, 2010.). S tim činjenicama počinju ili, bolje rečeno, postali su vidljivi socijalni problemi s kojima socijalni rad svakodnevno dolazi u doticaj.

Ekonomska kriza pridonijela je prije svega porastu nezaposlenosti, čime i većem siromaštvu, a posljedično i većim migracijama stanovnika u potrazi za boljim socio-ekonomskim prilikama. U Europskoj uniji nezaposlenost je isprva pogodila muškarce jer je pogođen dio industrije gdje su uglavnom bili muški zaposlenici (primjerice graditeljstvo), te mlade radnike i radnike sa slabijim obrazovanjem (Bieling, 2012.). Ovi procesi očekivano mogu imati negativno djelovanje na mentalno i opće somatsko zdravlje pogođenih stanovnika, a na razini društvenih odnosa rezultirati većim nejednakostima među grupama zaštićenog i nezaštićenog stanovništva. Zaštićeno stanovništvo primarno je vezano za stabilnu poziciju na tržištu rada temeljem koje ostvaruje i ostale društvene pogodnosti i prava (npr. sadržajnu zdravstvenu zaštitu kroz osiguravanje oblika dobrovoljnog zdravstvenog osiguranja, bolji pristup rješavanju stambenih pitanja i sl.), dok za razliku od te grupe, nezaštićeno stanovništvo ne mora nužno biti potpuno isključeno s tržišta rada, već su uvjeti i stabilnost zaposlenja lošiji, a onda i otežan pristup pravima povezanim s radnim statusom. Materijalna osnova života očito determinira opći stil življenja pa će se tako stalna potraga za ekonomskom stabilnosti negativno odraziti na zadovoljavanje ostalih ljudskih potreba. Slično su već prije Aigner i Simons (1977.) ustvrdili da kapitalističko društvo promiče ideologiju »slobode za pobjedom«, a istovremeno sputava »slobodu za življenjem« u kojoj ljudi mogu zadovoljiti ostale potrebe i aktualizirati svoje aspiracije. To možemo posebice uočiti na primjeru radnika koji u potrazi za ekonomskom stabilnosti migriraju bilo na dnevnoj bazi ili dugoročno čime raskidaju veze s obiteljskih okruženjem i slabe socijalnu mrežu. S druge strane, ekonomski potresi nose za sobom i druge socijalne probleme. Primjerice, u Aziji je još u ranijoj krizi 1997. godine povećanu nezaposlenost i siromaštvo pratilo smanjeno upisivanje djece u srednje škole, a nekim dijelovima populacije (npr. ženskom) pogoršalo se zdravstveno stanje bilo zbog slabe platežne moći da se adekvatno zadovolje prehrambene potrebe, bilo zbog rezanja javnih izdavanja za zdravstvenu skrb (Ramesh, 2009.). U hrvatskim istraživanjima također se pokazalo da je stanje nezaposlenosti povezano s lošijim pokazateljima psihičkog zdravlja u odnosu na opću populaciju posebice izraženo u srednjim dobnim skupinama (Šverko, Maslić Seršić i Galešić, 2004.), kao i da je financijska deprivacija u kombinaciji s nezaposlenošću povezana s lošijim zdravstvenim stanjem i u području fizičkog, kao i psihičkog zdravlja (Šverko, Maslić Seršić i Galić, 2006.).

Implikacije ekonomskih procesa posebno dolaze do izražaja u južnom postkolonijalističkom svijetu (npr. Šri Lanka, Filipini, Indonezija, afričke države), u

zemljama koje su, oslabljenje nakon kolonijalne povijesti, ušle u krug dužništva koristeći zajmove za velike infrastrukturne projekte od kojih je koristi imala privilegirana manjina, ili bi se pritom novac koristio na netransparentan način ili za vojne ciljeve od kojih se ne može očekivati održiv razvoj (Polack, 2004.). S obzirom da iznos sredstava za koji su se države zadužile nije mogao biti vraćen na osnovi dobiti temeljem projekata za koje se dobivao, te su zemlje sve više ovisile o pomoći Međunarodnog monetarnog fonda i Svjetske banke i na taj način postale zone s fleksibilnom zaštitom radnika, a vrlo često bez gotovo ikakvih radničkih prava (eng. *sweatshop labour*) (Polack, 2004.). Ovakvi procesi doveli su do velikog dijela nezaštićenog stanovništva, koje je unatoč radnom statusu imalo izrazito nepovoljne radne uvjete i slaba radnička prava, kao i do značajnih nejednakosti na globalnoj razini. Stvorene nejednakosti u kombinaciji s privatizacijom od institucionalnih, gospodarskih, pa sve do prirodnih resursa, nadalje produbljuju teškoće u pristupu resursima kojima stanovnici mogu zadovoljiti često i najosnovnije potrebe.

Što se tiče Hrvatske, ali i čitavog prostora zapadnog Balkana, u godinama krize zamijećena su nepovoljna kretanja za prvenstveno socio-ekonomske pokazatelje. Hrvatska je bilježila pad stope nezaposlenosti u razdoblju od 2002. do 2008. godine, no od 2009. godine ona ponovno značajnije raste (s 9,1% 2009. do 13,5% 2011.) (Eurostat, 2013.). Porasla je i registrirana nezaposlenost gdje je u odnosu na 2009. godinu ona u 2012. godini bila veća za čak 23,24% (Hrvatski zavod za zapošljavanje, 2013.). Od 2009. godine raste i broj primatelja pomoći za uzdržavanje, te je zabilježen porast za čak 12,17% 2011. godine u odnosu na broj primatelja 2009. godine (Ministarstvo socijalne politike i mladih, 2011.). U skladu s tim, zabilježen je porast materijalno depriviranog stanovništva s 32,4% 2010. na 34% stanovništva 2011., kao i udio stanovnika u riziku od socijalne isključenosti – s 31,3% 2010. na 32,7% 2011. godine (Eurostat, 2013.). Slični su se trendovi dogodili i u regiji zapadnog Balkana, gdje je ukupno gledano, prosječna stopa nezaposlenosti porasla s 18,3% u 2008. na 21,2% u 2011. godini (Centar za politike i upravljanje, 2012.). U Srbiji je povećana nezaposlenost, socijalna nesigurnost, smanjen je standard življenja zbog čega se očekuje veće iseljavanje mladih (posebice visokoobrazovanih), a dodatnu poteškoću stvara nestabilno političko ozračje (Kočović, 2012.). Primjera radi, stopa nezaposlenosti se povećala s 14,63% 2003. godine na 19,2% 2010. godine, iako je 2008. godine bila najniža u promatranom razdoblju (13,6%), da bi u godinama krize doživjela dramatični porast (Simić, 2011.). U Bosni i Hercegovini povoljni trendovi bili su prisutni od 2004. do 2008. godine kada je ekonomski rast bio godišnje oko 6%, da bi se u 2009. dogodio pad za 3% BDP-a (Centar za politike i upravljanje, 2012.). Tako je stopa nezaposlenosti porasla s 23,4% iz 2008. na 24,1% u 2009. godini (Ministarstvo civilnih poslova Bosne i Hercegovine, 2010.). Porasla je i registrirana nezaposlenost s 41,6% iz 2008. na 45,9% u 2009. (Ministarstvo civilnih

poslova Bosne i Hercegovine, 2010.). Zanimljivo je da je porast stope nezaposlenosti zaustavljen u Makedoniji i Albaniji gdje se dogodio čak i njezin pad s 12,5% u 2010. na 11,5% u 2011. godini (Centar za politike i upravljanje, 2012.).

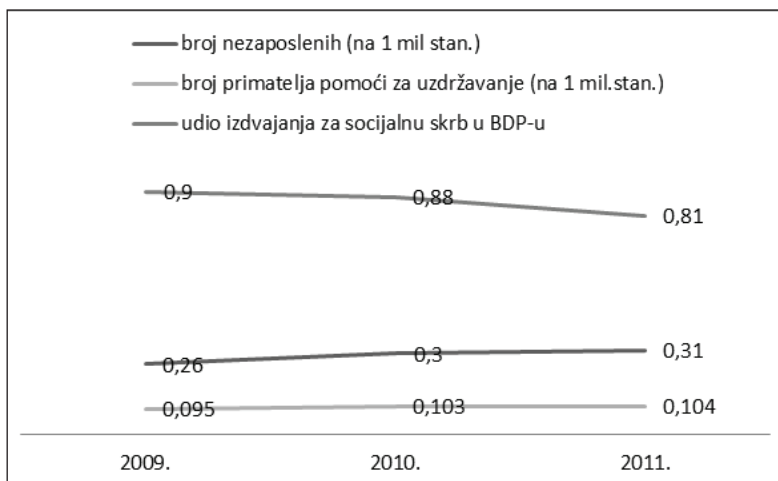
Ovakvi trendovi, naravno, stvaraju povećane terete na sustav socijalne skrbi, ne samo u području materijalne deprivacije, već je izgledno i u području ostalih socijalnih problema povezanih s materijalnom osnovom življenja.

Implikacije ekonomske krize na uređenje prakse socijalnog rada

Iako su ranije navedene posljedice ekonomskih procesa jasno vidljive u sudbinama populacije s kojima socijalni radnici rade, jedno od najčešćih pitanja jest kako su ekonomski procesi utjecali na organizacijske mogućnosti izvođenja prakse socijalnog rada, ali i, puno dublje, koliko su zahvatili i filozofiju profesije. Jasno je da ekonomske nestabilnosti donose povećane terete na socijalnu državu i opravdano se postavlja pitanje o njenoj budućnosti i sposobnosti da se osigura minimalna socijalna sigurnost stanovništva. U gotovo svim dijelovima svijeta, države se suočavaju s pritiskom na redukciju socijalnih prava (ako ih uopće imaju razvijene) i izdvajanja za mehanizam socijalne države. Ti su procesi započeli i prije ove ekonomske krize, ali možemo reći da ih je ona posebno istaknula. Primjerice, na Kubi su se početkom 90-ih godina socijalne usluge financirale sa stabilnim apsolutnim iznosom, no s obzirom na pad valute, financijska je podrška efektivno bila slabija (Strug, 2006.). Slična redukcija državnih potpora se dogodila i u Hong Kongu (Yuen i Ho, 2007.), Australiji (Wallace i Pease, 2011.), mnogim europskim državama (Bieling, 2012.), posebice s naglaskom na postsocijalističke zemlje koje su doživjele i teret industrijske tranzicije uz porast nezaposlenosti i siromaštva (Hegyesi, Talyigás i Fekete, 2011.). Ponegdje su tome pridonosile i druge sile u društvu, poput medija promovirajući socijalni rad kao društveno štetnu djelatnost s prevelikim ovlastima, ili vjerskih zajednica koje dužnost skrbi primarno vraćaju u obitelj (Gaughan i Garrett, 2012.). Iako je zajednički trend u svim dijelovima svijeta bila redukcija javnih troškova, pojavile su se i nacionalne specifičnosti u skladu s već zatečenim sustavom. Tako Ulriksen (2011.) navodi primjer dvije zemlje sa slobodnom otvorenom ekonomijom, Bocvanu i Mauricijus gdje su, primjerice, u Bocvani promovirani javni radovi u svrhu zapošljavanja sa sekundarnom ulogom pružanja socijalnih usluga, dok je zadržavanje socijalnih usluga ostao prioritet na Mauricijusu uz promoviranje reducirane, ali i dalje veće kolektivne odgovornosti (tj. odgovornosti javnog sektora da osigura socijalne usluge) u odnosu na Bocvanu, i kombinirajući socijalnu skrb s povećanom zapošljivosti.

Što se Hrvatske tiče, zabilježeni su isti trendovi (slika 1.).

Slika 1. Kretanje nezaposlenosti, primanja pomoći za uzdržavanje i izdvajanja za socijalnu skrb

Iz prikaza je očito da je kretanje i nezaposlenosti i potrebe za primanjem pomoći za uzdržavanje (kao dominantnim oblikom novčane pomoći materijalno ugroženom stanovništvu) bilo u stalnom porastu od 2009. do 2011. godine, a udio izdvajanja za socijalnu skrb u BDP-u se smanjivao. Izdvajanje se smanjilo i u apsolutnom iznosu, i to za čak 17,21% 2011. godine u odnosu na 2009. godinu (Ministarstvo socijalne politike i mladih, 2013.).

Financijske restrikcije zasigurno sputavaju djelotvoran socijalni rad, no implikacije i legitimnost takve ekonomske prakse idu još dublje. Naime, da bi se s jedne strane takav sustav opravdao, potrebno mu je paradigmatično potkrjepljenje, i ono ga prema nekim autorima (npr. Hegyesi, Talyigás i Fekete, 2011.; Wallace i Pease, 2011.) nalazi u desnoj neokonzervativnoj i neoliberalnoj ideologiji. Ta se ideologija izravno odnosi na način kako će se percipirati populacija pogođena nekim socijalnim problemom, te se primarno naglašava individualna odgovornost za svoj položaj, dok se sve što je socijalno, uključujući socijalnu odgovornost, dekonstruira (i kao takvo gubi) (Hegyesi, Talyigás i Fekete, 2011.). Sličnu dekonstrukciju socijalnog pronalazimo u konstruktivističkom pristupu i postmodernizmu koje obilježava fragmentiranost spoznaja i upitnost nekih zajedničkih »istina« (Noble i Irwin, 2009.). Tako je, primjerice, teško iskonstruirati zajednički koncept socijalne promjene kada će svakome ona značiti nešto drugo. Prema neoliberalnoj ideologiji, čovjek treba biti čimbenik produkcije (a ne »trošak«) ekonomskog sustava, s nekom pripisanom vrijednosti kao i svaki drugi potreban resurs (Aigner i Simons, 1977.), a društveni odnosi također imaju upotrebnu vrijednost čineći »socijalni kapital« (Wallace i Pease, 2011.). Oni pojedinci koji u tom sustavu ne sudjeluju stigmatizirani su kao

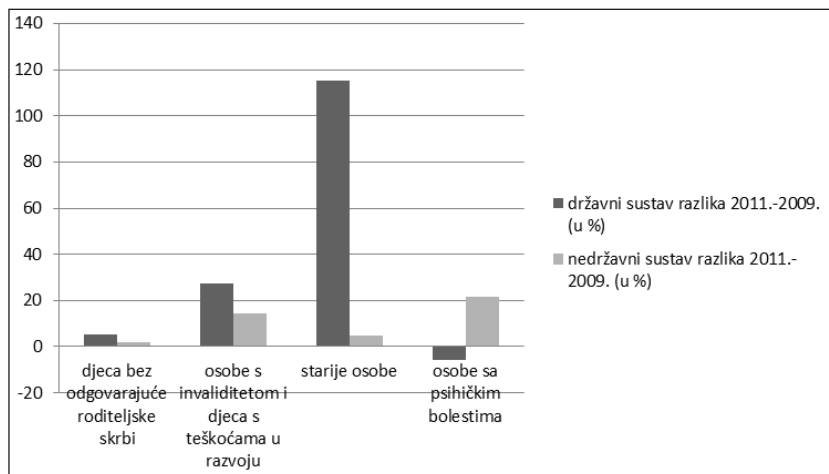
njegov teret (Aigner i Simons, 1977.). Takav pristup vraća nas u vrijeme razlikovanja zaslužnih i nezaslužnih siromašnih, uz veće provjere dohotka i s pritiskom da se pružanje društvene zaštite povezuje (a često i uvjetuje) s povećanom zapošljivosti i okrenutosti korisnika tržištu rada. Osim toga, ova ideologija implementira se u samim postavkama organizacije profesije te trenutno na međunarodnoj sceni traju velike debate o tome što je i kakav je pravi socijalni rad, tj. treba li socijalni rad operacionalizirati vladajući neoliberalni pristup kroz svoju svakodnevnu praksu ili mu se suprotstaviti.

Što obilježava socijalni rad s neoliberalnim predznakom? Prije svega, nedostatak javnog financiranja socijalne skrbi premješta odgovornost za njihovu organizaciju u mrežu kombinirane socijalne politike i socijalno partnerstvo u kojoj će sudjelovati raznovrsni pružatelji (civilno društvo, uključujući religijske zajednice, lokalnu samoupravu, privatni sektor) (Hegyesi, Talyigás i Fekete, 2011.; Wallace i Pease, 2011.). Među njima, velik je pritisak da takvu odgovornost preuzme lokalna samouprava, međutim vrlo često je slučaj da nisu sve lokalne razine u mogućnosti jednako osigurati adekvatan standard. Takav slučaj prisutan je u postsocijalističkim zemljama, pa i u Hrvatskoj gdje se u vremenu osamostaljenja i izlaska iz socijalističkog sustava nisu dovoljno osnažile lokalne razine za preuzimanje svojih funkcija. Ono što ih je dodatno potreslo bila su ratna zbivanja koja su u mnogim zajednicama uništila osnovnu infrastrukturu, a tranzicija na kapitalistički sustav dodatno oslabila lokalnu ekonomiju temeljenu na industriji ili poljoprivredi. Drugo promovirano rješenje jest **marketizacija**, ili pristup u kojem se javne usluge stavljaju na tržište, i korisnici mogu ostvariti pristup ako financijski participiraju u njima (Yuen i Ho, 2007.). To nadalje izaziva posljedicu da javne usluge nisu svima dostupne u jednakoj mjeri, te da bolji pristup ostvaruju oni koji mogu snositi troškove. Temeljem iskustva u Hong Kongu (po uzoru na britansko iskustvo) gdje se dogodila marketizacija i sustava obrazovanja i prakse u socijalnom radu, Yuen i Ho (2007.) prepoznali su da je ona imala negativne posljedice kako na potencijalne korisnike (favorizirani su oni s višim socio-ekonomskim statusom), ali i na sam sustav obrazovanja i prakse. Naime, kompatibilan proces marketizaciji je **konzumerizam** gdje se oni kojima usluga treba ponašaju kao kupci i biraju »proizvod« u skladu sa svojom platežnom moći i potrebama (Wallace i Pease, 2011.). S obzirom da su javne ustanove trebale privatna sredstva svojih korisnika, počela je tržišna utakmica, pa i oblici prilagodbe standarda usluge. Primjerice, u obrazovanju neke institucije snizile su kriterije upisa, zahtjevnost nastavnog sadržaja ili nudile atraktivnije sadržaje (najčešće i one najpopularnije, poput rada s obiteljima, savjetovališnog rada i zaštite mentalnog zdravlja), i u konačnici nisu fakulteti birali studente, već studenti fakultete (Yuen i Ho, 2007.). Ipak, pokazale su se i pozitivne implikacije, a to je da su zaista motivirani studenti upisali studije, a institucije su u većoj slobodi

raspolaganja svojim financijama pokazali i veću inovativnost u radu prema novim metodama i zadacima (primjerice, nastavne institucije su više i slobodnije ulagale u znanstvenu djelatnost i razvijale istraživačke centre, dok bi u sustavu javnog financiranja taj segment bio zapostavljeniji jer su se sredstva morala trošiti unaprijed propisanim putem). U ovakvom sustavu je i tržište rada za socijalne radnike postalo fleksibilnije, pa je povećana fluktuacija i mobilnost socijalnih radnika od jednog radnog mjesta do drugog, i često s različitim oblicima ugovaranja radnog odnosa (Carey, 2011.).

Čini se da u hrvatskom sustavu socijalne skrbi još uvijek nema izraženih procesa privatizacije, te je ona vidljiva jedino u sustavu institucionalnog smještaja, pogotovo kad je riječ o smještaju starijih osoba. Institucionalna skrb i općenito skrb izvan obitelji danas sve više uključuje raznovrsne aktere, dok ostala područja socijalne skrbi još uvijek ne razvijaju taj pluralizam. Institucionalizacija (unatoč društvenoj kampanji prema deinstitucionalizaciji) raste kako u državnom, tako i u nedržavnom sustavu (slika 2.). Jedino je primijećen pad broja smještenih korisnika s psihičkim bolestima i to u državne domove (u nedržavnim se broj korisnika povećao), dok je u području smještaja djece bez odgovarajuće roditeljske skrbi, osoba s invaliditetom i djeca s teškoćama u razvoju, osoba s invaliditetom i djecom s teškoćama u razvoju došlo do većeg porasta u državnom, nego u nedržavnom sustavu.

Slika 2. Smještaj pojedinih grupa korisnika u domovima socijalne skrbi

Što se tiče smještaja starijih osoba, treba napomenuti da, iako je zamijećen izrazit porast smještaja korisnika u državne domove, u apsolutnim brojkama ta slika izgleda nešto drugačije. Naime, u 3 doma za starije osobe čiji je osnivač

Republika Hrvatska broj korisnika je porastao za 115%, no s obzirom da u njima nije niti bio smješten velik broj korisnika, taj porast nije iznimno velik ako ga izrazimo u apsolutnim brojevima (2009. je bilo 78, a 2011. 168 korisnika). Očekivano, nedržavni sustav bilježi stalan porast smještaja starijih osoba, i to više u nežupanijskom sustavu (privatni domovi za starije osobe) za 10,33 %, dok je u županijskim domovima taj broj porastao za 2,57% (Ministarstvo socijalne politike i mladih, 2013.). U budućnosti se očekuje daljnje rasterećenje države u pružanju socijalne skrbi, što pokazuju i prioriteti reforme sustava u kojima se naglašava potreba za decentralizacijom, jačanjem ovlasti lokalne samouprave, jačim partnerstvom s organizacijama civilnog društva, jačom deinstitucionalizacijom i porastom udomiteljstva te jačim iskorištavanjem fondova, prvenstveno Europske unije, prema kojima će pružatelji socijalne skrbi biti orijentirani u stalnoj potrazi za dostatnim financijskim sredstvima (Vlada Republike Hrvatske, 2011.).

S prethodnim je povezan koncept **menadžerijalizma** koji integrira određeni stil prakse, sustav tehnika i postupanja (bez obzira radi li se o državnoj, civilnoj ili privatnoj organizaciji), a koji uključuje povećanje izvrsnosti (prema nekim objektivno postavljenim i često kvantificiranim »pozitivističkim« kriterijima), povećanu učinkovitost, zadovoljavajući učinak, racionalno trošenje resursa i veći nadzor te stalnu tendenciju prema redukciji troškova. Naime, veća odgovornost samih organizacija da se financijski održe stvorila je pritiske u njihovoj upravljačkoj strukturi da rade ono »što prolazi«, tj. što će značiti djelotvorno i racionalno raspolaganje resursima uz postizanje očekivanih učinaka. Pritisak na djelotvornost stvorio je potrebu za jasnim određivanjem ciljeva, strategija, operativnih planova, te razvoja indikatora za mjerenjem ishoda (Yuen i Ho, 2007.). Daljnje konzekvence ovog pristupa su razvoj tehnokratskog socijalnog rada (orijentiran na korištenje učinkovitih tehnika i metoda), bez dovoljno ulaganja u razumijevanje determinanti i obilježja socijalnih problema, te povećano administriranje postupaka (s obzirom na veći nadzor poslodavca) (Wallace i Pease, 2011.). U takvom kontekstu stalnog pravedanja uloženog i dobivenog, upitno je koliko voditelji organizacija mogu razumjeti pravi značaj, između ostalog, i supervizije kao potrebne podrške socijalnim radnicima, koliko bi ona poticala kritičku refleksivnost socijalnih radnika i bi li se održala kao mehanizam podrške, ili (gotovo isključivo) kontrole učinkovitosti stručnjaka (Noble i Irwin, 2009.). Ova napomena čini nam se posebno važna za uvođenje supervizije u hrvatsku praksu o čemu se kontinuirano govori zadnjih godina. Naime, ako uzmemo u obzir da su prema istraživanju s ravnateljima centara za socijalnu skrb, među najčešće spominjanima bile financijske prepreke i nedostatak znanja o tome što je uopće supervizija (Klobučar, Ajduković i Šincek, 2011.), potrebno je istome pristupiti kao nečemu što neće pridonijeti organizacijskom nadzoru i kontroli, te da izdvajanje financijskih sredstava ne mora

nužno i kratkoročno biti opravdano financijskih dobicima u sustavu, već da se jednostavno radi o potrebi, pa i pravu stručnjaka, a posredno i korisnika sustava. Dugoročno, očekuje se i da sam sustav radi funkcionalnije s djelotvornijim radnim procesima i profesionalno zadovoljnijim stručnjacima.

U Hrvatskoj ove trendove ne nalazimo samo u sustavu socijalne skrbi, već i drugim sustavima. Primjerice, u obrazovnim i znanstvenim institucijama pokušava se detaljno prikazati što je moguće više indikatora uspješnosti i zadovoljavajućih standarda, ito vrlo često kvantificiranih (primjerice, omjernastavnika i studenata, broj znanstvenih radova u časopisima s određenim faktorima odjeka časopisa, indeksi citiranosti, pa i unutar pojedinih znanstvenih radova broj riječi, znakova i sl.). I u nekim drugim područjima života pronalazimo ove pojave – primjerice, određivanje indeksa razvijenosti svake pojedine jedinice lokalne samouprave gdje brojčani pokazatelj pokušava sažeti (vjerojatno i pregrubo) čitavu kompleksnost življenja i potreba životnog područja. Ovakav pristup iznimno podsjeća na pozitivistički pristup (Longhofer i Floersch, 2012.) koji je kod nas posljednje desetljeće bio pod snažnim kritikama, a zapravo doživljava svoju evoluciju. Stalna »utrka« za brojevima (indeksima, omjerima, faktorima i sl.) ne čini ništa drugo nego prilagođavanje djelatnosti standardu, a ne potrebi u stvarnom svijetu. Tako će se aplicirati projekti onog sadržaja koji može zadovoljiti okvir nekog natječaja, a ne nužno ono što je potrebno »na terenu«. U godinama krize svoj zamah doživjela je reforma sustava socijalne skrbi kojom je produciran čitav niz akata u smislu zakona (čak dva Zakona o socijalnoj skrbi te Zakon o udomiteljstvu), podzakonskih akata, uputa i drugih dokumenata. Reformom se pokazalo nastojanje da se postupci i u sustavu socijalne skrbi standardiziraju i normiraju, pa su, primjerice, doneseni standardi kvalitete socijalnih usluga, ali i smjernice za njihovu provedbu, plan deinstitucionalizacije ustanova uz smjernice za izradu takvog plana svake pojedinačne institucije, dokumenti za izradu procjene socijalnog učinka s dominantno numeričkim pokazateljima. Sve ovo vodi prema intencijama istaknutih Strategijom razvoja sustava socijalne skrbi da je potrebno povećati njenu djelotvornost i stvoriti preduvjete za praćenje i vrednovanje pruženih usluga (Vlada Republike Hrvatske, 2011.). S jedne strane, državna vlast nastoji umanjiti svoju (financijsku) odgovornost u organiziranju sustava socijalne skrbi, no pretjerano normiranje radnih postupaka vodi prema tehnički orijentiranom socijalnom radu koji će stalno nastojati ispuniti obrasce i postići zadovoljavajuće rezultate koje će u njih trebati ispisati. Time država niti ne mora biti »isporučitelj« usluge, no normiranjem socijalnog rada i dalje ostaje između socijalnog radnika i korisnika (Dominelli, 2010.). Uz dosadašnja tri nadzora – inspekcijski, upravni i unutarnji (Zakon o socijalnoj skrbi, 33/2012.), socijalni radnici od 2012. godine podliježu i stručnom nadzoru kroz strukovnu komoru (Zakon o djelatnosti socijalnog rada, 124/2011., 120/2012.). U Hrvatskoj je

Komora socijalnih radnika tek nedavno osnovana, i zasigurno stvara pretpostavke za unapređenje standarda profesionalne prakse. Stoga je važno da nikako ne bude (samo) mehanizam kontrole, već i mehanizam podrške i osnaživanja položaja socijalnog rada u društvu.

Ako spojimo menadžerski pristup vođenju organizacije i pripisivanje individualne odgovornosti korisniku za njegov status i uopće ostvarivanje određenog prava ili usluge (ponekad davanjem financijskih sredstava ili drugih uvjeta), dobivamo socijalni rad koji je na mikrorazini orijentiran na terapijski, klinički rad s primjenom isprobanih tehnika i metoda koje djeluju, i uz pojačano administriranje i odnosa s korisnikom (primjerice, kroz sklapanje ugovora, protokola, planova) (Wallace i Pease, 2011.). U Hrvatskoj možemo primijetiti kako je socijalni rad u sustavu socijalne skrbi, osobito centrima socijalne skrbi, i dalje izrazito individualno usmjeren, poštujući relativnost doživljaja individualne situacije kroz korisničku perspektivu i izradu individualnih planova kao bilježenja djelotvornih postupaka promjene kroz koju prolazi korisnik ili, mogli bismo reći, usmjeren na vođenje slučaja (eng. *case management*) (Urbanc i Ajduković, 2010.). Naravno da će izvedivost i tako postavljenih individualnih planova biti determinirana mogućnostima koje nudi okruženje u kojem korisnik živi. Ukoliko socijalni rad ne postane zagovaratelj većih mogućnosti izbora među društvenim resursima, individualno vođenje »slučaja« imat će vrlo ograničene učinke. Osim toga, stvaranje individualnih planova ima obilježje ugovornog odnosa jer se u obrascu navodi broj tog plana, stvarni i željeni rokovi, a konačno, korisnik svojom izjavom potvrđuje da razumije i da je osobno odgovoran za izvedbu takvog plana. Na ovaj način odgovornost zaista postaje dominantno individualna i u već razočaranim korisnicima koji se susreću s teretom nepodržavajućeg šireg socijalnog okruženja može stvoriti još veći pritisak. Primjerice, izvještaj Grupe Svjetske banke Hrvatska (2010.: 7) istovremeno u zaključcima navodi: »Rast zapošljavanja kao odgovor na početni ekonomski rast će vjerojatno biti odgođen. Za očekivati je da će tvrtke porast potražnje za proizvodima prije kompenzirati povećanjem produktivnosti nego zapošljavanjem novih djelatnika. U tom slučaju, porast zapošljavanja i pad nezaposlenosti se može očekivati tek nakon proteka dužeg vremenskog razdoblja.«, a istovremeno govori o potrebnoj aktivacijskoj politici zapošljavanja: »Razviti aktivacijske politike za ponovno uključivanje dugotrajno nezaposlenih primatelja socijalne pomoći na tržište rada. Aktivacija znači da se primanje naknade za korisnike uvjetuje bilo aktivnim traženjem posla ili sudjelovanjem u aktivnim programima za tržište rada (primjerice, obuka). Ovaj pristup temelji se na načelu da prava nezaposlenih trebaju biti direktno povezana s obvezama (aktivna potraga za radnim mjestom i prihvaćanje svakog odgovarajućeg posla). (...) Aktivacijske intervencije prilagođene su potrebama raznih kategorija klijenata.

To uključuje 'profiliranje' nezaposlenih; odnosno razvrstavanje u različite kategorije na temelju njihove udaljenosti od tržišta rada i iznosa potrebne pomoći« (Grupa Svjetske banke Hrvatska, 2010.:13). U ovakvim okolnostima i ideologijama, može doći do zloupotrebe koncepta osnaživanja koji socijalni radnici često spominju. Osnaživanje ne može biti »magični« lijek i ne može se shvatiti kao jačanje osobnih kapaciteta da bih izdržao/la, već da bih ojačao/la sebe da nešto oko sebe promijenim (Kirst-Ashman i Hull, 2008.). Osim osobne promjene, korisnici novim Zakonom dobivaju i veću odgovornost u financijskom participiranju u konzumaciji socijalnih usluga, o čemu je također predviđeno sklapanje ugovora (Zakon o socijalnoj skrbi, 33/2012.). Legitimno je očekivati i poticati individualnu odgovornost od svakog pojedinca. Međutim, razlika je u njenoj usmjerenosti. U neoliberalnom okviru individualna odgovornost je usmjerena na što bolju prilagodbu postojećim, i često prezatvorenim okvirima (kao što je danas aktualno tržište rada). Takva praksa može s pravom biti frustrirajuća kako za korisnike, tako i za socijalne radnike koji ju trebaju provoditi.

Socijalni radnici u Hrvatskoj sve češće, čini se, integriraju ovu istu ideologiju kojoj su kao profesionalci podvrgnuti u svom pristupu korisnicima s kojima rade, čime neoliberalna ideologija očito ostavlja najdublji trag (Dominelli, 2010.; Wallace i Pease, 2011.). To se vidjelo u Zakonu o socijalnoj skrbi (57/2011.) koji je kratko bio na snazi do početka 2012. godine kada su osobe koje su radno sposobne i primaju pomoć za uzdržavanje trebale prihvatiti obavljanje humanitarnog rada kao preduvjet primanja socijalne pomoći. Takav pristup govori o socijalnoj zaštiti kao zajmu, a ne kao pravu jer korisnik treba dokazati da zaista nije »svojom krivnjom« korisnik sustava, te da na neki način treba vratiti »dug« društvu. Sličan apsurd stvaranja ugovornih odnosa možemo primijetiti i u reguliranju prava roditelja njegovatelja na godišnji odmor pri čemu dijete koje roditelj njeguje ima osiguran privremeni smještaj u instituciji socijalne skrbi (Zakon o socijalnoj skrbi, 33/2012.). Ovakvom odredbom roditeljski odnos postaje sličan poslovnom odnosu u kojem će roditelj imati »pravo« napraviti odmak od svog »radnog mjesta«, te će u ovim situacijama društvo tolerirati (inače sve manje toleriranu) institucionalizaciju.

IZ KRIZE SOCIJALNOG RADA PREMA NOVOM ILI REVITALIZIRANOM SOCIJALNOM RADU

Za socijalni rad suočavanje sa širim kontekstom u kojem su vladajući društveni odnosi obilježeni dominantnom ekonomskom filozofijom očito počinje od suočavanja profesije s njom samom. Zašto bi se uopće trebao preispitivati socijalni rad koji je obilježen ranije navedenim značajkama? Stavimo li na stranu uvijek

prisutne i razumljive ideološke različitosti (primjerice, za neke je neoliberalni pristup legitiman i opravdan, dok će za neke druge socijalne radnike to biti pristup radikalnog ili kritičkog socijalnog rada), socijalni rad u 21. stoljeću svjedoči rastućim socijalnim problemima i značajnim nejednakostima prema kojima se može doimati nemoćnim. Iskustva socijalnih radnika koji su pokušali djelovati po modelu neoliberalnog menadžerijalizma (i to, primjerice, u Velikoj Britaniji kao zemlji u kojoj je začeta ideologija slobodnog tržišta), pokazala su visoku stopu nezadovoljstva takvim socijalnim radom, doživljajima demoraliziranosti, otuđenosti i zatočenosti između aspiracija i stvarnosti u kojoj djeluju (Ferguson i Lavalette, 2006.). To je urodilo povećanim odlascima socijalnih radnika iz sustava, a kao primarne razloge naveli su gubitak samopoštovanja, previše administracije i zahtjeva, stalne reforme koje su teško slijedili i smanjenje prostora za pokazivanje pravih vještina² socijalnih radnika (Carey, 2011.). To je nadalje urodilo potrebom za angažiranjem profesionalaca iz inozemstva ili ugovaranje preko drugih organizacija, i opravdana su pitanja o etičnosti i stručnosti u odnosu prema korisnicima koji se učestalo susreću s novim socijalnim radnikom s kojim trebaju razviti kvalitetan odnos (Welbourne, Harrison i Ford, 2007.). Osim s korisnicima, promjena tržišta rada za socijalne radnike mogla bi značiti i promjenu njihova odnosa prema organizaciji u kojoj rade. Naime, neka istraživanja o percepciji zaposlenika o rezanju troškova u organizacijama pokazala su da u onim organizacijama gdje između radnika i organizacije postoji visok stupanj uzajamnosti i ulaganja u zaposlenika u njihov profesionalni razvoj (bez vremenskog ograničavanja tog odnosa), zaposlenici puno prije percipiraju probleme oko rezanja troškova za radni proces. S druge strane, ako su zaposlenici odabrani tako da im je vremenska perspektiva zaposlenosti ograničena i nije izvjesno da će organizacije ulagati u njihov razvoj, prije će percipirati rezanje troškova koje se tiče njih samih (Aycan i Kabasakal, 2006.). Drugim riječima, zaposlenici koji dugoročno sazrijevaju u određenim organizacijama i s njom imaju odnos uzajamnosti, više se angažiraju oko financijskih problema zbog kojih se radni procesi ne mogu odvijati na ispravan način, nego oko njih samih. U hrvatskom kontekstu to bi značilo da će socijalni radnici sa »sigurnim« zaposlenjem u sustavu socijalne skrbi više biti nezadovoljni time što zbog nedostatnih financijskih sredstava nema dovoljno zaposlenog kadra ili nemaju potrebnu opremu za rad, nego privremenim smanjenjem svojih prihoda.

Neki autori smatraju da je prethodno opisan socijalni rad deintelektualiziran i sveden na intervencije i postupke, a ne zagovaranje prava i razumijevanje

---

² Različiti su popisi vještina koje trebaju imati socijalni radnici te ćemo za primjer navesti klasifikaciju prema kojoj su vještine socijalnih radnika osnovne (uspostavljanje odnosa s korisnikom, empatično razumijevanje, komunikacijske vještine), posredujuće (npr. rad s nedobrovoljnim korisnicima) te napredne i specijalističke vještine za određena pitanja (pružanje savjeta, savjetovanje, informiranje, zastupanje, planiranje, pružanje skrbi, organiziranje usluga i sl.) (Trevithick, 2000.).

socijalnih problema (Wallace i Pease, 2011.), odnosno da djeluje površinski, a ne dubinski (Ferguson i Lavalette, 2006.) ili tehnobirokratski (Dominelli, 2010.). Daljnje kritike su da takav socijalni rad podržava nadzor i kontrolu te se ne može zalagati za socijalnu pravdu u raspodjeli resursa (Noble i Irwin, 2009.).

Zbog svega navedenog, socijalnom radu je potreban drugačiji tijek razvoja. To znači redefiniranje značajki profesije, revitaliziranje zanemarenih pristupa (poput aktivističkog, radikalnog socijalnog rada) i razvoj novog budućeg socijalnog rada koji će autonomno braniti vrijednosti na kojima se temelji – socijalnu pravdu i ljudska prava. Taj novi socijalni rad je socijalni rad otpora koji se okreće prema »socijalnom«, tj. djelovanju koje apelira na kolektivnu svijest, odgovornost i djelovanje. Na Kubi je, primjerice, takav socijalni rad zaživio u kontekstu socijalnog rada u zajednici (Strug, 2006.), i koji se lako mogao nasloniti na postrevolucijski »etos komunalnosti«. Potreban socijalni rad je kritički, kao onaj koji djeluje lokalno, induktivno od baze, no uključuje se u šire strukturalne procese donošenja odluka ukazujući na nejednakosti moći (Polack, 2004.). Ferguson i Lavalette (2006.) potičaje otporu vide u nekoliko čimbenika: činjenici da je neoliberalni sustav neodrživ u svojim unutarnjim kontradikcijama (sustava koji ograničava i ugrožava sam sebe kako pokazuje aktualna kriza), te da takav socijalni rad, fokusirajući se na ono »što prolazi« zadržavajući se na površini problema, zapravo »ne prolazi« dugoročno; korijenima otpora socijalnih radnika diljem svijeta koji već postoje unutar profesije, i to bez obzira na teorijsko i vrijednosno polazište (tako jednaki revolt kroz javni pritisak pokazuju i oni socijalni radnici koji su prije propagirali radikalni i politički socijalni rad, kao i oni koju su podržavali državu skrbi i njen mehanizam); povezivanje s već aktiviranim grupama klijenata (npr. pokret osoba s invaliditetom, etničkih grupa, ženski pokret i sl.) te jačanje globalnog socijalnog pokreta protiv rata i kapitalističkog sustava. Također, socijalni rad kakav je potreban treba biti zainteresiran za međunarodnu perspektivu sagledavanja globalnih utjecaja, procesa i uzajamnosti svjetskih regija u stvaranju i suzbijanju socijalnih problema (Polack, 2004.) Međunarodna perspektiva je važna zbog dvije okolnosti: prema prvoj, globalizacijski trendovi generiraju razvoj starih i pojavu novih socijalnih problema sve širih razmjera (Dominelli, 2010.), a s druge strane, međunarodna zajednica socijalnih radnika postaje sve aktivnija i značajnija u pokušaju usklađivanja obilježja prakse, obrazovanja i utjecaja socijalnih radnika na globalnoj razini. Tako su prema posljednjem dokumentu Globalni socijalni program (*eng. Global Agenda*), najveće međunarodne organizacije³ sažele da su aktualna pitanja s kojima se susreće profesija socijalne i ekonomske nejednakosti,

---

³ Međunarodna federacija socijalnih radnika (*International Federation of Social Workers*), Međunarodno udruženje škola za socijalni rad (*International Association of Schools of Social Work*), Međunarodno vijeće za socijalnu dobrobit (*International Council of Social Welfare*).

zaštita dostojanstva ljudi, promoviranje održivog ekološkog razvoja i jačanje ljudskih odnosa (Jones i Truell, 2012.). Često se međunarodna perspektiva povezuje s integriranjem ekološki senzibiliziranog socijalnog rada koji promiče ravnopravnu dostupnost prirodnih resursa i adekvatne životne uvjete svih stanovnika (jer često su oni najpogođeniji izloženi i ekološki najštetnijim uvjetima) (Berger i Kelly, 1993.).

Konačno, socijalni rad kakav nam je potreban treba jačati sinergiju praktičnog i konceptualnog prema kojemu intervencije proizlaze iz kritičkog razumijevanja sredine u kojoj djelujemo, kao što izravni kontakt s ljudima pogođenim nekim socijalnim problemom informira da se svijet oko nas mijenja. Socijalni radnici nisu samo tehnički opremljeni i obučeni stručnjaci, već prije svega profesionalci koji trebaju razumjeti kompleksnost stvarnosti u kojoj djeluju, kako se ona mijenja, koji procesi na nju djeluju i što to znači za život najranjivijih populacija.

S obzirom na prethodne smjerove razvoja, socijalni rad u Hrvatskoj može iskoračiti iz ovog poprilično restriktivnog okvira u kojemu su resursi za djelatnost sve manji, socijalni problemi sve veći, kao i administrativne procedure koje pogađaju profesiju na redovitoj bazi. Mogućnosti leže u **kritičkom razumijevanju, djelovanju i povezivanju**.

Kritičko razumijevanje stvarnosti u kojoj socijalni rad djeluje uz praćenje kako su fenomeni u društvu strukturalno povezani od makro- do mikrorazina prvi je preduvjet, na temelju kojeg se može pojaviti djelovanje. Ukoliko su društveni resursi sve teže dostupni, tada se u praksi socijalnog rada ne može očekivati da korisnici preuzimaju odgovornost za mijenjanje svojih životnih okolnosti. Šire razumijevanje može se postići kroz oblike aktivnog dijaloga i susreta socijalnih radnika međusobno, otvaranju kritičkog dijaloga s ostalim profesijama, poticanju stalnog obrazovanja profesionalaca, stvaranjem kritičkih osvrtu u medijima te praćenjem aktualnih zakonodavnih procesa i njihovih dalekosežnih implikacija. U razumijevanju aktualne situacije, barem na lokalnim razinama, mogu pomoći tehnike prikupljanja i obrade relevantnih podataka o standardu i uvjetima življenja.

Socijalni radnici trebaju djelovati s i za korisnike s kojima rade, a ne s druge strane potpisanog ugovora, te reagirati na problem tamo gdje nastaje, a ne tamo gdje se manifestira. To, primjerice, znači korištenje metoda grupnog osnaživanja, organiziranje lokalnih zajednica, stvaranje lokalnih partnerstava, stvaranje javnog pritiska, organiziranje i provođenje socijalnih i političkih akcija, kao i umrežavanje s lokalnim dionicima koji mogu ponuditi raznovrsne resurse za pogođene populacije i unaprijediti pristup ostvarivanju prava.

Konačno, socijalni radnici se trebaju povezivati, revitalizirati koncept kolektivnog od jačanja lokalnih razina zajedništva do komunikacije na međunarodnoj razini. Na nacionalnoj razini djelovanjem Komore uz udruženja socijalnih radnika otvaraju se šire mogućnosti za povezivanje socijalnih radnika. Da bi perspektive

bile šire, a djelovanje značajnije, socijalni rad u Hrvatskoj treba se otvoriti prema međunarodnoj profesionalnoj zajednici i drugim akterima koji mogu pridonijeti u razumijevanju globalnih problema, i uz čije se iskustvo može anticipirati izlivanje nekih socijalnih problema na naše prostore, kao i učiti od prakse koja postoji u drugim dijelovima svijeta. Naravno, pritom smatramo jako važnim da prihvaćanje i učenje iz međunarodnih iskustava ne bude nekritički preuzeto (kako nam se događalo mnogo puta u sustavu), već održivo integrirano u nacionalni kontekst, te da bude interaktivno u smislu da komunikacija, informiranje i osnaživanje socijalnih radnika između različitih sustava bude obostrano. U svijetlu napisanog, treba upozoriti da međunarodne veze, kakve će se u Hrvatskoj još više intenzivirati ulaskom u Europsku uniju, mogu imati pozitivne učinke na dijeljenje znanja i iskustava te osnaživanje profesionalne zajednice. Također, mehanizam Europskog socijalnog fonda temelji se na izjednačavanju mogućnosti različitih obespravljenih skupina (European Commission, 2010.), no ostaje nam tek pitanje što će značiti za profesionalni okvir socijalnih radnika, hoće li njihove organizacije imati inicijalne financijske resurse (ili početni kapital) za sudjelovanje te hoće li takvo kompetitivno ozračje za stjecanjem sredstava kako bi se postigli socijalni ciljevi biti produžena ruka neoliberalne ideologije ili njegov oponent.

LITERATURA

1. Aigner, S. A. & Simons, R. L. (1977). Social work and economics: Strange bedfellows. **Journal of the National Association of Social Workers**, 22 (4), 305-307
2. Aycan, Z. & Kabasakal, H. (2006). Social contract and perceived justice of workplace practices to cope with financial crisis. **Group & Organization Management**, 31 (4), 469-502.
3. Berger, R. M. & Kelly, J. J. (1993). Social work in the ecological crisis. **Social Work**, 38 (5), 521-526.
4. Bieling, H. J. (2012). EU facing the crisis: Social and employment policies in times of tight budgets. **Transfer: European Review of Labour and Research**, 18 (3), 255-271.
5. Carey, M. (2011). Here today, gone tomorrow? The ambivalent ethics of contingency social work. **Critical Social Policy**, 31 (4), 540 –561.
6. Centar za politike i upravljanje (2012). **Uticaj međunarodne krize i ključni izazovi ekonomije Bosne i Hercegovine**. Preuzeto s: <http://www.cpu.org.ba/files/CPU%20Kljucni%20izazovi%20ekonomije%20BiH2.pdf> (28.02.2013.).
7. Dominelli, L. (2010). Globalization, contemporary challenges and social work practice. **International Social Work**, 53 (5), 599-612.

8. European Commission (2010). **The European Social Fund and equality mainstreaming**. Preuzeto s: <http://ec.europa.eu/esf/BlobServlet?docId=162&langId=en> (28.02.2013.).
9. Eurostat (2013). **Income and Living Conditions**. Preuzeto s: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/income_social_inclusion_living_conditions/data/main_tables (23.01.2013.).
10. Ferguson, I. & Lavalette, M. (2006). Globalization and global justice. Towards a social work of resistance. **International Social Work**, 49 (3), 309-318.
11. Gaughan, L. & Garrett, P. M. (2012). The 'most twisted and unaccountable force in the state'? Newspaper, accounts of social work in the Republic of Ireland in troubled times. **Journal of Social Work**, 12 (3) 267-286.
12. Grupa Svjetska banka Hrvatska (2010). **Socijalni utjecaj krize i jačanje otpornosti**. Preuzeto s: http://siteresources.worldbank.org/CROATIAEXTN/Resources/3012441277748624120/report_full_croatian.pdf (28.02.2013.).
13. Hegyesi, G., Talyigás, K. & Fekete, O. (2011). An attempt to find new concepts of social work in the context of changes in social policy in Hungary and in the European Union. **Revista de Asisten Social**, 10 (3), 175-184.
14. Hrvatski zavod za zapošljavanje (2013). **Kretanje registrirane nezaposlenosti po godinama i po županijama**. Preuzeto s: <http://www.hzz.hr/default.aspx?id=4114> (24.01.2013.).
15. Jones, D. N. & Truell, R. (2012). The global agenda for social work and social development: A place to link together and be effective in a globalized world. **International Social Work**, 55 (4), 454-472.
16. Jurčić, Lj. (2010). Financijska kriza i fiskalna politika. **Ekonomski pregled**, 61 (5-6), 317-334.
17. Kirst-Ashman, K. K. & Hull, G. H. (2008). **Generalist practice with organizations and communities**. Belmont: Brooks/Cole Cengage Learning.
18. Klobučar, J., Ajduković, M. & Šincek, D. (2011). Očekivanja, percepcija potrebe i poteškoća pri uvođenju supervizije iz perspektive ravnatelja centara za socijalnu skrb. **Ljetopis socijalnog rada**, 18 (2), 281-303.
19. Kočović, D. (2012). Tehnološki napredak, društveni problemi i kriza morala. **Media, Culture and Public Relations**, 3 (1), 13-22.
20. Longhofer, J. & Floersch, J. (2012). The coming crisis in social work: Some thoughts on social work and science. **Research on Social Work Practice**, 22 (5), 499-519.
21. Ministarstvo civilnih poslova Bosne i Hercegovine (2010). **Strategija zapošljavanja u Bosni i Hercegovini 2010.-2014**. Preuzeto s: www.mcp.gov.ba/zakoni_akti/strategije/?id=1530 (28.02.2013.).

22. Ministarstvo socijalne politike i mladih (2013). **Statistička izvješća**. Preuzeto s: http://www.mspm.hr/djelokrug_aktivnosti/socijalna_skrb/statisticka_izvjesca (23.01.2013.).
23. Noble, C. & Irwin, J. (2009). Social work supervision: An exploration of the current challenges in a rapidly changing social, economic and political environment. Australia, **Journal of Social Work**, 9 (3), 345-358.
24. Polack, R. (2004). Social justice and the global economy: New challenges for social work in the 21st century. **Social Work**, 49 (2), 281-290.
25. Ramesh, M. (2009). Economic crisis and its social impacts: Lessons from the 1997 Asian economic crisis. **Global Social Policy**, 9 (1), 79-99.
26. Simić, V. (2011). Uticaj ekonomske krize na socijalnu politiku Srbije u periodu 2008-2011. **Godišnjak**, 5 (6), 507-520.
27. Strug, D. (2006). Community-oriented social work in Cuba: Government response to emerging social problems. **Social Work Education**, 25 (7), 749-762.
28. Šverko, B., Maslić Seršić, D. & Galešić, M. (2004). Nezaposlenost i subjektivno zdravlje. Jesu li najugroženije nezaposlene osobe srednje dobi? **Suvremena psihologija**, 7 (2), 201-213.
29. Šverko, B., Maslić Seršić, D. & Galić, Z. (2006). Financijske prilike i zdravlje nezaposlenih u Hrvatskoj: Vodi li financijska deprivacija do lošijeg zdravlja? **Revija za socijalnu politiku**, 13 (3-4), 257-269.
30. Trevithick, P. (2000). **Social work skills. A practice handbook**. Buckingham: Open University Press.
31. Ulriksen, M. S. (2011). Social policy development and global financial crisis in the open economies of Botswana and Mauritius. **Global Social Policy**, 11 (2-3), 194-213.
32. Urbanc, K. & Ajduković, M. (2010). Novi model rada centara za socijalnu skrb: Izazovi i preporuke. **Ljetopis socijalnog rada**, 17 (3), 353-391.
33. Vlada Republike Hrvatske (2011). **Strategija razvoja sustava socijalne skrbi u Republici Hrvatskoj 2011.-2016**. Preuzeto s: http://www.mspm.hr/djelokrug_aktivnosti/socijalna_skrb/reforma_sustava_socijalne_skrb(24.01.2013.).
34. Wallace, J. & Pease, B. (2011). Neoliberalism and Australian social work: Accommodation or resistance? **Journal of Social Work**, 11 (2), 132-142.
35. Welbourne, P, Harrison, G. & Ford, D. (2007). Social work in the UK and the global labour market. Recruitment, practice and ethical considerations. **International Social Work**, 50 (1), 27-40.
36. Yuen, A. W. K. & Ho, D. K. L. (2007). Social work education in Hong Kong at the crossroads: Challenges and opportunities amidst marketization and managerialism. **Social Work Education**, 26 (6), 546-559.

A. Miljenović: Ekonomska kriza - pokretač transformacije profesije socijalnog rada

37. Zakon o djelatnosti socijalnog rada (2011, 2012). **Narodne novine**, 124/2011., 120/2012.
38. Zakon o socijalnoj skrbi (1997, 2011, 2012). **Narodne novine**, 73/1997., 57/2011. i 33/2012.

Ana Miljenović

University of Zagreb

Faculty of Law

Department of Social Work

ECONOMIC CRISIS – A POTENTIAL DRIVER OF THE SOCIAL WORK PROFESSION TRANSFORMATION?

SUMMARY

The economic crisis worldwide and in Croatia primarily caused significant changes in the economic living standard. However, the crisis is growingly being discussed as not merely an economic but also a social crisis making visible the collective entities deconstruction, and the shifting of responsibility to an individual in the world where resources are becoming available exclusively to certain segments of the society. In social work, the economic crisis motivated discussions on whether social work as a profession faces its own crisis by accepting principles of neoliberal economy through focus on marketing, consumerism and managerialism. The paper presents three levels of potential implications of the crisis for social work: occurrence of social problems, influence on modes of organising social work practice and drivers of the future social work profession development.

Key words: economic crisis, neoliberalism, social work crisis, critical social work.